

DOI: 10.32347/2786-7269.2024.9.427-436

УДК: 130.2:316

д. філ.н., професор **Гоцалюк А.А.**,
goz_pravo@ukr.net, ORCID: 0000-0002-2120-3232,д. філ.н., професор **Чорноморденко І.В.**
hmurii@ukr.net, ORCID: 0000-0002-9204-6342

Київський національний університет будівництва і архітектури

САМООРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕСПЕЧЕННЯ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Висвітлюється питання сучасного розуміння процесів самоорганізації української культури як показника невпинного процесу самовідтворення соціуму, його репродукування, перетворення реальності на ірреальність, передачі змісту соціального буття в масштабі часу та простору.

Самоорганізація національної культури допоможе в усвідомленні новаційних обумовленостей кожної конкретної унікальної пропозиції щодо вдосконалення механізмів вирішення соціофілософських питань та альтернативності культурних концепцій, забезпечуючи таким чином системність, власне процесів, оновлення культури.

Ключові слова: детермінація; культура; модернізаційні процеси; наукова парадигма; новація; самоорганізація; соціокультурна реальність; традиція.

Метою даної публікації є визначення самоорганізації української культури як елемента забезпечення просторового розвитку відображення соціокультурної реальності з огляду на формування головних факторів тлумачення української культури, її саморегулювання як необхідної складової вираження духовних потреб соціуму. Основною концептуальною ідеєю дослідження розуміння того, що національний культурний розвиток народу був би неможливим без переосмислення попереднього культурного досвіду і створення принципів нових філософських смислів та установок життя, суспільного укладу, пов'язаних з безпосередньою опорою на філософське трактування дійсності. В публікації проводиться аналіз морально-етичних засад українського народу, де в якості головних поширювачів стереотипів структур культури в сучасних соціалізованих проявах досліджуються процеси самоорганізації (саморегулювання).

Постановка проблеми. В сучасну добу соціально-ідеологічних зрушень органічне поєднання синтезу традицій і інновацій в національній культурі є її важливим визначальним фактором. Якісне переосмислення змістової орієнтації

і практичної значущості загальнокультурних традицій допомагає зрозуміти своєрідність інших народів та збагатити власну національну духовність і передати її цінності наступним поколінням. З огляду на зазначене, такий підхід дає змогу відобразити своєрідність інших народів та водночас поглибити власну скарбницю національної культури. Таким чином, разом з динамічним сучасним світосприняттям, важливої ролі набувають наукові розуміння підходів вчених в дослідженні об'єктів пізнання певних нововведень.

Як складова частина вселюдського континууму, українська національна культура своїм гуманістичним пафосом збагачує духовні світові напрямки інших культур. Метод синергетики дозволяє визначити розуміння самоорганізації простору національної культури та допоможе з'ясувати його особливості, охопити різноманіття форм, змісту, реально трактувати її як варіативну сукупність. Разом із змінами у динаміці національного буття і нововведення до розуміння нових культурних парадигм, застосовуються інноваційні підходи у дослідженнях, здавалося б уже усебічно вивчених явищ. Варто підкреслити наявність потужного розвитку міждисциплінарних досліджень, де інтегрується та порівнюється вже набута інформація про нові, більш варіативні досконаліші типи. Безумовно нових інтепретаційних змін набувають традиційні культурні явища в українському суспільстві. Слід зазначити, що у філософському аспекті науковців цікавлять складові соціальних стосунків, буття, об'єкти пізнання, процеси трансформації в сучасній національній культурі. Таким чином забезпечується взаємодія між людьми і спільнотами, різними соціальними верствами населення і кожною окремою людиною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові дослідження самоорганізації (синергетики) науковці визначають кінцем ХХ ст., розглядаючи її як нову складну теорію самоорганізованих систем. Питання дій розрізнених ізольованих об'єктів, які згодом структуруються в цілісну систему і власне терміном «синергетика» вперше зацікавили Л. Барталанфі, Дж. Гокса. В останнє десятиріччя ХХ ст. посилюється пошуковий інтерес у цьому напрямку у дослідженнях проблематики самоорганізації в соціальних сферах, зокрема в самоорганізації в культурі в дослідженнях українських науковців. Серед науковців сьогодення можна назвати О.А. Вячеславову, А.А. Гоцалюк, Н.П. Гречуху [6].

Варто підкреслити, що найпотужнішою засадою саморегулювання культури виступає традиційна етнонаціональна культура і практика, які можна визначити в якості основи для виникнення нових культурних норм, мистецьких явищ, архітектури, дизайні товарів та інтер'єрів, змістові масмедійних комунікативних джерел.

Водночас проблематика трансформаційних процесів, охоплюючих сучасні соціалізовані прояви духовно-практичної діяльності української національної культури через призму самоорганізації, впливають на ефективність наукових здобутків та потребують вивчення та уточнення.

Основна частина. Розглядаючи процеси самоорганізації культури необхідно визначити, що саме ми розуміємо під визначенням цього поняття. Науковці схиляються до думки, що процес самоорганізації культури характеризує перш за все, філософське розуміння оновлених культурних парадигм. З зазначеного можна зробити висновок, що виходячи з означеної проблематики у визначенні змісту, слід розуміти самостійно врегульовані процеси у діалозі яскравих неотрадиціоналістських проявів в науці та культурі з новітніми соціокультурними явищами та процесами. Слід зауважит, що домінування цінностей самостійності, самодостатності, самореалізованості, на відміну від ще незабутих патерналістичних бачень та прагнень, призведе до творчої зацікавленості, новаторства у сучасних соціокультурних процесах [5].

Треба підкреслити, що стереотипи архаїчних структур національної культури спостерігаються у різних її галузях: архітектурі, мистецтві, музиці.

У науці зазначається, що: «Саморегулювання визначається як добровільне здійснення заходів суб'єктами з метою організації та впорядкування суспільних відносин у певній сфері, визначення правил, стандартів та принципів для забезпечення інтересів суспільства та відповідної спільноти» [3, с. 29].

Інноваційна культура є системою цінностей що відповідають інноваційному розвитку суспільства, держави, регіонів, галузей економіки, підприємств, установ, організацій, і відображають індивідуально-психологічні якості, інші найважливіші соціальні цінності людини, що сприяють формуванню та розвитку інноваційної активної особистості [7 с. 258].

У науці зазначається, що: «Система саморегуляції соціального організму країни має здійснювати самовідтворення за рахунок так званої внутрішньої діяльності» [11, с. 176]. Тобто і держава як складна система також може саморегулюватися. Держава має забезпечити розвиток механізмів саморегулювання, сприяти становленню місцевих громад, процесів децентралізації. Однак такі потужні кроки мають бути не стихійними, що може призвести до стихійного саморегулювання та відповідних дискримінаційних наслідків, а прогнозованими задля усунення негативних екстремалій. У той же час держава сприяє інноваційним процесам, формуванню інноваційної культури. В Україні прийнято Закон України «Про інноваційну діяльність», у якому, крім інших, до об'єктів інноваційної діяльності віднесено інноваційні програми і проекти; нові знання та інтелектуальні продукти [9]. Метою

прийняття Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» є забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках [10].

В концептуальних підходах до визначеної проблемати можна сказати «... успішність соціальної інновації залежить не тільки від зусиль держави, а насамперед від прийнятності її елементів для людей, можливості засвоєння і закріплення суспільством певних нововведень. Здійснюючи інноваційну діяльність, необхідно враховувати не тільки потреби, а й міру можливостей суспільства. У зв'язку з цим потрібно зрозуміти, які соціальні групи стануть рушійною силою інноваційного прориву, а хто залишиться байдужим або чинитиме опір» [8, с. 64].

Як бачимо, саморегулювання та інноваційна культура взаємозалежні явища, що доповнюють та гармоніюють між собою. Поєднання цих видавалася б надскладних систем дає поштовх для розвитку усієї соціальної системи, яка також підвладна синергетичному впливові. Інноваційна культура та саморегулювання виступають як універсалії, що потребують цілісного рольового розуміння як фактори розвитку суспільства.

Під саморегулювання можна розуміти властивість інноваційної культури, а саме задіяних у ній особистостей, у можливості на свій розсуд здійснювати креативний пошук та закріплювати його у певних результатах.

Інноваційна культура передбачає створення позитивної атмосфери щодо пошуку і застосування нових засобів, способів вирішення проблем, оскільки властиве їй саморегулювання забезпечує трансформаційні перетворення і самій системі інноваційної культури.

Водночас інновація може розглядатися як інструмент саморегулювання, що передає зміни з локального рівня на універсальний рівень. Висока інноваційна культура сприятиме формуванню саморегулювних механізмів, які б забезпечили ефективність поступового розвитку громадянського суспільства. Домінування цінностей самостійності, самодостатності, самореалізованості, на відміну від ще не забутих патерналістичних бачень та прагнень, призведе до розквіту творчої зацікавленості, новаторства.

Філософське обґрунтування потребує визначення цілісного рольового розуміння самоорганізації української культури як фактору генези соціуму через синергетичні особливості.

Детально розглядаючи прояви та впливи самоорганізаційних процесів в культурі, що до індивіда, спільноти, варто вказати, що самоорганізація

соціальної системи пов'язана з виведенням ентропії в оточуюче середовище, тобто з її розпорядкуванням [12].

Маючи індивідуальний характер, вплив на людину, її світоглядні орієнтири, самоорганізована система все ж таки не має чітких методів та сталості в своєму розвитку. Механізмами передачі духовних надбань між поколіннями в часі і просторі є самоорганізовані культурні прояви, які забезпечують поступове проникнення в соціокультурний перерозподіл певних елементів національної спадщини. Різні прошарки суспільства виступають при цьому джерелами передачі традицій в національній культурі, що саморегулюється. Це питання досить детально вивчено соціальною антропологією, зокрема, це стосується механізмів процесів та засобів виразності в мистецьких практиках.

Безперервність функціонування соціального субструкту традицій у масиві повсякденної реальності також не викликає сумніву. Тривала зміна стандартів традиційної звичаєвості стає поступовим, проте надзвичайно стабільним, фактором трансформації традицій та їх заміщення новими соціальними взаємовідносинами. Технілогізоване русло розвитку сучасної цивілізації вочевидь проковує залежність настання змін від впливу подій науково-технічного гатунку, які змінюють матеріальні обставини розвитку людства. Як показує сам характер подібних процесів, їх інтенсивність, можна виокремити сутність, підкреслюючи поступові трансформації, оновлення та нововведення, що характеризуються катастрофічним перебігом. У цих випадках трансформаційні процеси є, переважно, незворотними [4].

Видатна антропологиня М. Мід розглядає декілька типів культур, такі як, постфігуративна, конфігуративна, префігуративна, зауважуючі що, вирішальне значення в них набуває духовний потенціал молодого покоління, в якому утворюється діалог яскравих неотрадиціоналістських проявів разом з існуванням зразків життя, прикладів для наслідування [13].

Одним із визначальних чинників нової соціальної реальності гармонійного розвитку можна констатувати «Здатність до самоорганізації, саморегуляції, саморозвитку, самоконтролю є природними властивостями будь-якої особистості» [2].

Так, О.І. Вікарчук вказує: «Інноваційна культура є ніби регулятором та неформальним контролером реалізації інноваційного потенціалу завдяки своїй системі цінностей, неформальних приписів, правил поведінки, якими повинні керуватися учасники інноваційного процесу, та своїй економічній природі, що відображає систему відносин між цими учасниками» [1, с. 230]. Інноваційну культуру найбільш динамічно переймають підприємці. Новації, інновації

допомагають отримувати прибутки та надприбутки, тому це першочергова сфера зацікавленості бізнес-спільноти як учасників інноваційного процесу.

Кожне покоління, одержуючи у спадок сукупність традиційних образів, не просто сприймає їх у готовому вигляді, а й обов'язково певним чином інтерпретує. Внаслідок здійснюється впровадження інновацій, морально-етичні засади, як закріплюються в них, набувають потужного розвитку та реалізації за самоорганізації та саморегулювання. Слід підкреслити, що при цьому гуманістичний зміст традиційних уявлень та наповнення їх новими елементами, спрямовані на гармонійний розвиток суспільства взагалі і кожної окремої людини.

У контексті сучасної культури вони залишаються визначальними чинниками трансформації нової соціокультурної реальності.

Сучасна людина здатна переорієнтувати внутрішні резерви на більш кращі інноваційні методики, таким чином людині притаманна здатність розвиватись гармонійно, самоорганізовуватись.

Отже, у сучасному науковому знанні спостерігається активний процес синтезу традицій і новацій як злиття елементів різних етнічних і національних культур, як результат світових культурних контактів і взаємодії культур. Об'єктивною основою для перешкод для культурних впливів і культурної взаємодії була і залишається нерівномірність суспільно-економічного розвитку. У розробці нових наукових концепцій теж простежується нерозривний зв'язок дефініції інноваційності з іншою, яка теж детермінує статус сучасної науки, дефініцією – «традиція». Остання передбачає складний механізм відтворення і передачі досвіду минулих поколінь, який забезпечує безперервність і внутрішню єдність суспільства і наукового знання. Загалом для розвитку гуманітарного сектора наукової сфери протягом останніх десятиліть характерним є підвищення значення “традиційного” механізму трансляції цінностей і норм та ролі “раціонального”. Ці зміни зумовлені охарактеризованими вище соціально-економічними і соціокультурними зрушеннями.

Різноманіття існуючих у світі культур значною мірою обумовлене різноманіттям відповідних культурних традицій. Завдяки сучасним засобам комунікації значно розширюються можливості запозичення й взаємообміну у сфері культурної спадщини різних суспільств. Запозичені елементи культурної спадщини, які виступають для культури, що запозичує, спочатку як інновації, згодом нерідко традиціоналізуються в ній, стаючи обмеженою частиною власного культурного традиційного комплексу. Адже, по-перше, традиція за визначенням є те, що передається; вона є чимось вічноспадковим в стихії життєвих метаморфоз, зміна всіх змін, незмінна у своєму безперестанному

відновленні. Така реальність може бути мислима лише як світ вічно вислизаючих нюансів, безупинно витончених змін. По-друге, традиція, являючи собою середовище й силу становлення, є реальність віртуальна, що перевершує опозицію потенційного й актуального. Вона є щось, що передбачає всяку сутність, у випереджаючій, символічно завершеній формі, яка утримує в собі всяке буття. По-третє, ідеї самоперетворення й символічної завершеності реальності як потоку змін підказують, що буття традиції має як би внутрішню глибину, відноситься до області «внутрішнього». Традиція є таємниця, доступна лише символічному вираженню, але така, що передається безпосередньо «від серця до серця», у глибинах внутрішнього досвіду. Найглибша таємниця традиції — це її принципова непотаємність.

Прикметними рисами сутності самоорганізації культурних процесів сьогодення є нові функціональні системи (інтелектуальні, емоційні, цілоспрямовані з дотриманням чіткої життєвої гуманістичної позиції кожного члена суспільства).

Висновки. Феномен самоорганізації культури постає як об'єктивно діюча потреба індивіда етнокультурної противаги в сучасному глобалізованому світі. Філософський аспект самоорганізації національної культури анцектує увагу на ідеалізації і абсолютизації традиційних уявлень етносу та набуває важливої ролі у відновленні цінностей суспільного устрою. У процесі самоорганізації культури необхідно визначити наступні елементи: саморегулювання, аналіз культурних сфер буття, семіотичні та аксіологічні уявлення, багатоаспектність підходів до традиційних надбань національної етнокультурної спільноти.

Поняття традиції новації, інновації сучасні дослідники вживають у контексті нових культурних трансформацій. Взаємодія традицій та новацій виступає реальним засобом культурного розвитку особистості та сприяє формуванню нових життєстверджуючих напрямків в національній культурі. Проблема філософського розуміння трансформаційних процесів в культурі через призму самоорганізації і дотепер залишається важливим елементом забезпечення просторового розвитку відображення соціокільтурної реальності.

Використані джерела

1. Вікарчук О.І. Інноваційна культура як функціональна підсистема інноваційного потенціалу підприємств. ЖДТУ. 2013. № 1 (63) СЕРІЯ: Економічні науки. - С. 230-233.
2. Гончаренко О. (2017). Питання верховенства права та саморегулювання господарської діяльності. Право і суспільство. №4-1. - С.70-75.
3. Гончаренко О.М. Конституційні засади саморегулювання господарської діяльності. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2016. № 1(84). - С. 28–36.

4. Гоцалюк А.А. Неотрадиціоналізм в культурних практиках України: Монографія. - К.: НАКККиМ, 2002. – С.56-57.
5. Гоцалюк А.А. (2018). Роль саморегулювання у формуванні інноваційної культури. Вісник Національної академії керівних кадрів культури та мистецтва. №2. - С.16-20.
6. Гречуха Н.Г. Деякі аспекти дослідження проблеми міфа у світовій науці / Н.Г. Гречуха // Наукові записки / Нац.пед.ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2001. – вип. 8: Сер.: Релігієзнавство, Культурологія. Філософія. – С. 10-17.
7. Гусева М.В. Розвиток інноваційної культури сучасного підприємства. Вісник соціально-економічних досліджень: Збірник наукових праць. 2010. №38. - С. 253–258.
8. Набатова О.О. Соціальні інновації: поняття, види, суб'єкти. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право: зб. наук. пр. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х.: Право, 2011. 2011. № 3 (6). - С. 58-66.
9. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV/ Відомості Верховної Ради України, 2002. № 36. Ст.266.
10. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності: Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI/ Відомості Верховної Ради України. 2012.№ 19-20.Ст 166.
11. Саморегуляція соціального організму країни: монографія/ за наук. ред. В.П. Беха: В.П. Бех (голова), Н.В. Крохмаль, Г.О. Нестеренко; Мін-во освіти і науки; Нац. пед.. ун.- т імені М.П. Драгоманова. – К.: Вид.-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. – 652 с.
12. Тулінков М. (2007). Сутність і співвідношення понять «організація», самоорганізація» і «управління». Політичний менеджмент. №1. - С.24-35.
13. Freeman D. Margaret Mead and Samoa: The Making and Unmaking of an Anthropological Myth / D. Freeman. – Canber-ra: Australian National University Press, 1983. – 379 p.

Doctor of Philosophy, Professor **Gotsalyuk Alla**,
Doctor of Philosophy, Professor **Chornomordenko Ivan**,
Kyiv National University of Construction and Architecture

SELF-ORGANIZATION OF UKRAINIAN CULTURE AS AN ELEMENT OF ENSURING SPATIAL DEVELOPMENT AND REFLECTION OF SOCIO-CULTURAL REALITY

The article highlights the issue of the modern understanding of the processes of self-organization of Ukrainian culture as an indicator of the incessant process of self-reproduction of society, its reproduction, transformation of reality into unreality, transmission of the content of social existence in the scale of time and space.

The self-organization of national culture will help in realizing the innovative conditions of each specific unique proposal for improving the mechanisms of solving socio-philosophical issues and the alternative of cultural concepts, thereby ensuring the systematicity, actually processes, of cultural renewal.

The purpose of this publication is to define the self-organization of Ukrainian culture as an element of ensuring the spatial development of the reflection of socio-cultural reality in view of the formation of the main factors of the interpretation of Ukrainian culture, its self-regulation as a necessary component of the expression of the spiritual needs of society. The main conceptual idea of the research is the understanding that the national cultural development of the people would be impossible without rethinking the previous cultural experience and creating the principles of new philosophical meanings and attitudes to life, social order, connected with direct reliance on the philosophical interpretation of reality. The publication analyzes the moral and ethical foundations of the Ukrainian people, where the processes of self-organization (self-regulation) are investigated as the main disseminators of stereotypes of cultural structures in modern socialized manifestations.

Statement of the problem. In the modern era of socio-ideological changes, the organic combination of the synthesis of traditions and innovations in national culture is its important determining factor. A qualitative rethinking of the content orientation and practical significance of general cultural traditions helps to understand the uniqueness of other peoples and to enrich one's own national spirituality and pass its values to the next generations. In view of the above, this approach makes it possible to reflect the uniqueness of other peoples and at the same time to deepen one's own treasury of national culture. Thus, together with the dynamic modern worldview, scientific understanding of the approaches of scientists in the study of the objects of knowledge of certain innovations acquires an important role.

Key words: determination; culture; modernization processes; scientific paradigm; innovation; self-organization; socio-cultural reality; tradition.

REFERENCES

1. Vikarchuk O.I. Innovative culture as a functional subsystem of innovative potential of enterprises. ZHTU 2013. No. 1 (63) SERIES: Economic Sciences. P. 230-233. {in Ukrainian}
2. Honcharenko O. (2017). The issue of rule of law and self-regulation of economic activity. Law and society. No. 4-1. P. 70-75. {in Ukrainian}
3. Honcharenko O.M. Constitutional principles of self-regulation of economic activity. Foreign trade: economy, finance, law. 2016. No. 1(84). P. 28–36. {in Ukrainian}

4. Hotsalyuk A.A. Neo-traditionalism in cultural practices of Ukraine: Monograph. - K.: NAKKKiM, 2002. - P.56-57. {in Ukrainian}
5. Hotsalyuk A.A. (2018). The role of self-regulation in the formation of innovative culture. Bulletin of the National Academy of Managerial Personnel of Culture and Art. No. 2. P.16-20. {in Ukrainian}
6. Grechuha N.G. Some aspects of the study of the myth problem in world science / N.G. Buckwheat // Scientific Notes / National Pedagogical University named after M.P. Drahomanova. - K., 2001. - issue 8: Wed.: Religious Studies, Cultural Studies. Philosophy. - pp. 10-17. {in Ukrainian}
7. Guseva M.V. Development of the innovative culture of a modern enterprise. Herald of socio-economic research: Collection of scientific papers. 2010. No. 38. P. 253–258. {in Ukrainian}
8. Nabatova O.O. Social innovations: concepts, types, subjects. Bulletin of the National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise. Series: Economic theory and law: coll. of science Ave. Nats. law Acad. of Ukraine named after Yaroslav the Wise. Kh.: Pravo, 2011. 2011. No. 3 (6). P. 58-66. {in Ukrainian}
9. On innovative activity: Law of Ukraine dated 04.07.2002 No. 40-IV/ Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2002. No. 36. Article 266. {in Ukrainian}
10. On priority areas of innovative activity: Law of Ukraine dated September 8, 2011 No. 3715-VI/ Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2012. No. 19-20. Article 166. {in Ukrainian}
11. Self-regulation of the country's social organism: a monograph/ by Nauk. ed. V.P. Bekha: V.P. Beh (head), N.V. Krokhmal, G.O. Nesterenko; Ministry of Education and Science; National ped.. university named after M.P. Drahomanova. - K.: Publishing House of the NPU named after M.P. Dragomanov, 2010. - 652 p. {in Ukrainian}
12. Tulinkov M. (2007). The essence and relationship of the concepts "organization", self-organization" and "management". Political management. No. 1. P.24-35. {in Ukrainian}
13. Freeman D. Margaret Mead and Samoa: The Making and Unmaking of an Anthropological Myth / D. Freeman. – Canber-ra: Australian National University Press, 1983. – 379 p.